

Верховний
Суд

ЗАХИСТ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТА ГАРАНТІЙ ДІТЕЙ , ЯКІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ЗАЛИШИЛИСЯ СИРОТАМИ

Наталія КОВАЛЕНКО,
суддя Касаційного адміністративного суду у складі
Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

Міністерство внутрішніх справ України

Освітньо-науковий інтенсив «500 днів
супротиву України очима правоохоронців
і правозахисників»

06 липня 2023 року

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування від 13 січня 2005 року № 2342-IV

Стаття 1

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування

визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування

Спори, що мають розглядатися адміністративними судами в межах предмету справ, пов'язаних із вирішенням питань набуття статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування умовно можна поділити на певні категорії.

- спори, пов'язані з набуттям статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування (наразі судова практика відсутня);
- спори, пов'язані з соціальними правами та гарантіями таких дітей;
- спори, пов'язаних з наданням спеціального статусу внаслідок воєнних дій;
- похідні справи, пов'язані з обов'язком відповідних органів створити умови для комфортного та безпечного життя дитини (зокрема, через забезпечення організації роботи таких органів та їх відповідного функціонування)

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»
від 24.09.2008 № 866

Пункт 24

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям

- 1) батьки яких позбавлені батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
- 2) які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
- 3) батьки яких визнані безвісно відсутніми, що підтверджується рішенням суду;
- 4) батьки яких оголошені судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану;
- 5) батьки яких визнані недієздатними, що підтверджується рішенням суду;
- 6) батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;
- 7) батьки яких під час здійснення кримінального провадження тримаються під вартою, що підтверджується ухвалою слідчого судді (суду);

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»
від 24.09.2008 № 866

Пункт 24

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям

- 8) батьки яких перебувають у розшуку органами Національної поліції, пов'язаному з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів Національної поліції про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження;
- 9) у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ;
- 10) підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складено акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС;
- 11) батьки яких не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причин перебування батьків на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/тимчасово окупованій території, що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за формою згідно з [додатком 11](#);

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»
від 24.09.2008 № 866

Пункт 24 (в редакції Постанови КМ № 1013 від 10.09.2022)

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям

12) батьки яких перебувають у розшуку як зниклі безвісти за особливих обставин або визнані такими, що зникли безвісти за особливих обставин, що підтверджується витягом з Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (до початку його функціонування витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань);

13) батьки яких є військовополоненими (перебувають у полоні держави-агресора), що підтверджується довідкою державного підприємства, на яке покладено функції Національного інформаційного бюро відповідно до Закону України "Про оборону України", за формою, встановленою Мінреінтеграції;

14) батьки яких позбавлені особистої свободи (затримані, взяті у заручники) органами влади держави-агресора (окупаційних адміністрацій та збройних формувань), що підтверджується довідкою державного підприємства, на яке покладено функції Національного інформаційного бюро відповідно до Закону України "Про оборону України", за формою, встановленою Мінреінтеграції;

15) розлученим із сім'єю, визнаним біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, відповідно до Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" (за наявності письмової інформації територіального органу ДМС про розшук батьків або інших законних представників і відсутність відомостей про їх місцезнаходження).

Основним інструментом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є застосування 10 державних соціальних стандартів на рівні не меншому за встановлений прожитковий мінімум (грошовий прожитковий мінімум, предмети першої необхідності, мінімальні соціальні послуги) для осіб відповідного віку.

Ідеться про:

- ✓ мінімальне матеріальне забезпечення (харчування, одяг, взуття);
- ✓ житлове забезпечення;
- ✓ мінімальні стандарти щодо забезпечення гарантованого першого робочого місця;
- ✓ разової державної фінансової допомоги після досягнення повноліття;
- ✓ щомісячного утримання дітей;
- ✓ медичне обслуговування;
- ✓ забезпечення іграшками, спортивним інвентарем та літературою;
- ✓ мінімальний стандарт забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;
- ✓ стандарт грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів.

❖ про право на отримання одноразової грошової допомоги, яка підлягає виплаті випускникові навчального закладу, на забезпеченні якого він перебував як дитина, позбавлена батьківського піклування

(Постанова ВС/КАС від 18.08.2018 у справі № 493/407/16-а; Постанова ВС/КАС від 03.10.2019 у справі № 303/5849/16-а; Постанова ВС/КАС від 26.05.2020 у справі № 303/5848/16-а)

Верховний Суд дійшов висновку, що під час визначення умов виплати та розміру одноразової грошової допомоги дітям – випускникам навчальних закладів, позбавлених батьківського піклування, необхідно керуватися вимогами статті 8 Закону України «Про забезпечення організаційно правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», у якій встановлено обов'язок з виплати грошової допомоги всім таким випускникам навчальних закладів, не розмежовуючи їх на окремі категорії (на тих, хто продовжив навчання в іншому навчальному закладі, на тих, хто працевлаштувався, тощо). Сам факт випуску дитини-сироти з навчального закладу є підставою для виплати їй одноразової грошової допомоги в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів, встановленої законом.

❖ про право на повне державне забезпечення в навчальних закладах

(Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 12.06.2023 у справі № 540/4402/21)

(наприклад, справа про відшкодування вартості навчання у вищому навчальному закладі Міністерства Оборони України особою із числа дітей, позбавлених батьківського піклування)

❖ про умови для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

(Постанова ВС/КАС від 24.01.2023 у справі № 360/3668/18)

У вирішенні питання щодо можливості надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, слід виходити з наявності в неї статусу внутрішньо переміщеної особи.

Також необхідною є наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями, збройним конфліктом на території населеного пункту, включеного до Переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1275-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України», і фактом настання обставин (насильство, каліцтво тощо), які мали негативний вплив на стан здоров'я та розвиток дитини, оскільки, виходячи з поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, саме внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту така дитина мала, зокрема, зазнати психологічного насильства.

Віднесення населеного пункту до територій, на яких здійснювалася антитерористична операція, без проведення воєнних дій чи збройних конфліктів, не є достатньою законною підставою чи умовою для надання дитині статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів.

❖ про обов'язок органу місцевого самоврядування щодо утворення в складі виконавчого комітету служби у справах дітей

(Постанова ВС/КАС від 20.07.2021 у справі № 480/3093/20)

Обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування полягає у створенні в межах визначених законом повноважень умов для комфортного та безпечного життя дитини, отримання освіти, соціального захисту, всебічного розвитку тощо, у тому числі шляхом створення у своїй структурі відповідних органів, які безпосередньо здійснюють вказані повноваження. При цьому особливий захист гарантується дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування

❖ про обов'язковість приведення органом місцевого самоврядування штатної чисельності працівників служби у справах дітей до нормативів, визначених законодавством

(Постанова ВС/КАС від 27.03.2023 у справі № 340/2019/22)

Верховний Суд дійшов висновку, що норми законів України «Про охорону дитинства» та «Про місцеве самоврядування в Україні» зобов'язують органи місцевого самоврядування створювати служби у справах дітей для виконання відповідних повноважень з урахуванням вимог законодавства до їх штатної чисельності, а саме один працівник служби – не більше ніж на одну тисячу дітей, які проживають у районі, та не більше ніж на дві тисячі дітей, які проживають у місті, районі у місті. Отже, недотримання штатної чисельності служби у справах дітей створює загрозу порушення суспільних інтересів та інтересів держави у сфері охорони дитинства щодо реалізації в повному обсязі завдань і заходів державної політики з питань соціально-правового захисту дітей – мешканців територіальної громади.

❖ про підставу для припинення функціонування або ліквідації дитячого будинку сімейного типу

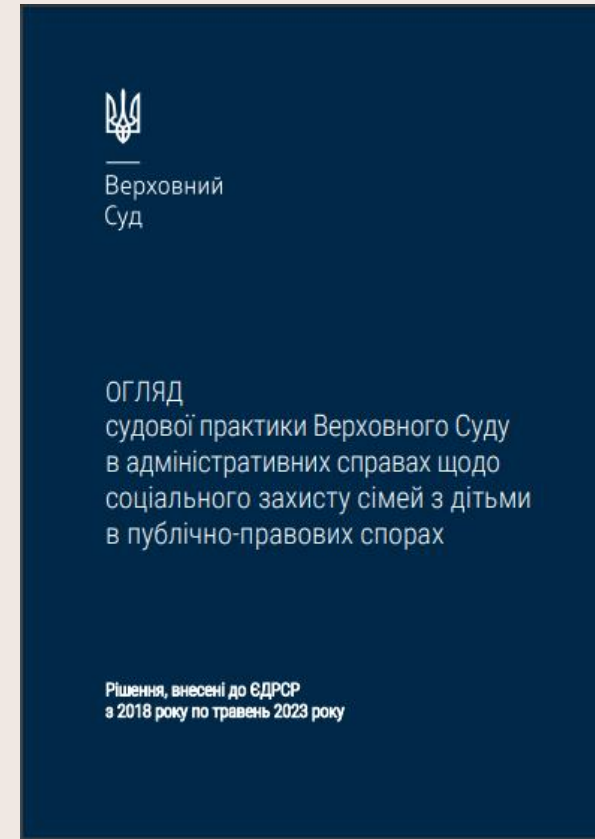
(Постанова ВС/КАС від 29.10.2021 у справі № 320/1105/14-а)

Верховний Суд дійшов висновку, що зменшення кількості вихованців дитячого будинку сімейного типу має наслідком зміну його статусу, а не ліквідацію. Крім того, угода про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу укладається на підставі рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, а тому підставою для припинення функціонування або ліквідації дитячого будинку сімейного типу може бути розірвання такої угоди, а не навпаки. Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564, передбачено як підстави для припинення дії договору (несприятливі умови для виховання та спільного проживання дітей, з інших причин, передбачених угодою, тощо), так і способи припинення дії договору (розірвання за згодою сторін, за рішенням суду). Водночас вказане положення не передбачає такого способу розірвання договору, як вимога (рішення) однієї зі сторін

ОГЛЯД

судової практики Верховного Суду в адміністративних справах щодо соціального захисту сімей з дітьми в публічно-правових спорах

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KAS_2023_06_19.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!